

Keywords: crimes against persons and institutions that have international protection; crime's intent; provocation of war; armed conflict; mens rea; criminal liability.

УДК 343.1

Ю. М. Черноус

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПОРЯДКУ ПЕРЕЙНЯТТЯ

Розглянуто кримінальне провадження у порядку перейняття – важливої форми міжнародного співробітництва (ст. 542, зл. 45 КПК України). Акцентовано увагу на загальних положеннях його реалізації та особливостях, пов'язаних із правовими та організаційними питаннями, перекладом відповідних матеріалів, збиранням криміналістичної інформації.

Ключові слова: кримінальне провадження, перейняття, міжнародне співробітництво, клопотання.

Постановка проблеми. Перейняття (передача) кримінального провадження є дієвим механізмом забезпечення принципу невідворотності кримінальної відповідальності, адже згідно з міжнародними зобов'язаннями кожна держава за проханням іншої зобов'язана порушити або перейняти кримінальне провадження щодо свого громадянина, підозрюваного у вчиненні злочину на території іншої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підґрунтям для розгляду питань міжнародного співробітництва є фундаментальні праці Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, А. В. Іщенко, Н. С. Карпова, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, В. В. Лисенка, В. Т. Маляренка, М. А. Погорецького, Л. Д. Удаलोвої, П. В. Цимбала, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька. Окремі кримінально-процесуальні питання міжнародного співробітництва висвітлено в кандидатських дисертаціях В. С. Березняка, О. І. Виноградової, Т. С. Гавриш, О. А. Калганової, І. В. Лешукової, М. А. Макарова, А. Г. Маланюка, П. Г. Назаренка, М. І. Пашковського, А. М. Підгородинської, А. С. Сизоненка, М. І. Смирнова, І. В. Черниченко, О. В. Узунової. З криміналістичних позицій висвітлюють проблематику кандидатські роботи Л. В. Борисової, О. Н. Карпова, О. М. Ляшук, Т. В. Михальчук, В. С. Філашкіна.

Втім, безпосередньо кримінальне провадження у порядку перейняття не було предметом окремого наукового дослідження. Зважаючи на необхідність тлумачення законодавчих положень, формування практичних рекомендацій, ставимо собі за **мету** розглянути деякі актуальні питання, що стосуються загальних засад та особливостей, пов'язаних із правовими та організаційними питаннями реалізації кримінального провадження у порядку перейняття, перекладом відповідних матеріалів, збиранням криміналістичної інформації.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України, 2014 року від іноземних компетентних органів надійшло 105 клопотань про перейняття кримінального провадження. Компетентними органами України до іноземних держав було направлено 26 звернень [1].

Відповідно до п. 3 ст. 541 Кримінального процесуального кодексу України [2] перейняття кримінального провадження – це здійснення компетентними органами однієї держави розслідування з метою притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на території іншої держави, за її запитом.

Це визначення надає узагальнену характеристику складної та багатоаспектної діяльності, однак її зміст є набагато ширшим. Перейняття кримінального переслідування є окремою формою міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні (ст. 542 КПК України). У главі 45 КПК України «Кримінальне провадження у порядку перейняття» висвітлюються порядок розгляду клопотань компетентних органів про перейняття Україною кримінального провадження (ст. 595), випадки неможливості перейняття кримінального провадження (ст. 596), особливості тримання під вартою особи до отримання запиту про перейняття кримінального провадження (ст. 597), порядок здійснення кримінального провадження, що перейняте від іншої держави (ст. 598), порядок та умови передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави (ст. 599), зміст і форма клопотання про передання кримінального провадження іншій державі (ст. 600), наслідки передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави (ст. 601).

Позитивно, що КПК України регламентує таку важливу форму міжнародного співробітництва, однак варто зауважити, що за будь-яких умов пріоритет у правовому регулюванні окреслених питань належить міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Зокрема, важливе значення у правовому регулюванні перейняття кримінального провадження має Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року [3], інші багатосторонні та двосторонні міжнародні договори України.

Кримінальне провадження у порядку перейняття – процес двосторонній, адже передбачає як перейняття Україною кримінального провадження, здійснюваного в іноземній державі, так і передачу матеріалів кримінального провадження іноземним компетентним органам. Вивчення практики розслідування дозволяє вести мову про такі основні ситуації:

1. Особа після вчинення злочину на території України перебуває за кордоном і не видається Україні. В такому випадку матеріали кримінального провадження передаються до компетентних органів іноземної держави і винний притягується до відповідальності за законодавством тієї держави, на території якої він перебуває чи був затриманий. З цією метою готується клопотання про передання

кримінального провадження іноземній державі (ст. 600 КПК України) у трьох примірниках і підписується слідчим або прокурором [4, с. 259]. До клопотання додаються матеріали кримінального провадження, текст статті Закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення, відомості про громадянство особи. Матеріали завіряються гербовою печаткою відповідного органу досудового розслідування, копіюються (копії зберігаються при компетентному органі за місцем кримінального провадження). До клопотання додаються наявні речові докази (ч. 3, 4 ст. 600 КПК України). Останні описуються й упаковуються згідно з криміналістичними рекомендаціями, оформлюються як додаток до клопотання. Перелічені матеріали направляються до компетентних органів запитуваної держави через центральний (уповноважений) орган – Генеральну прокуратуру України або за умови безпосереднього порядку зносин між компетентними органами – до уповноваженого органу. Права третіх осіб на предмети, які передаються як речові докази, зберігаються й після прийняття остаточного рішення у провадженні. Тому запитувана сторона, за клопотанням, повертає їх ініціатору переданих кримінального провадження. Передані матеріали іноземній державі використовуються у доказуванні за відповідним кримінальним провадженням.

2. Злочин вчинений за кордоном, однак особа перебуває на території України й не піддає видачі іноземній державі. У цьому випадку винний притягується до відповідальності за законодавством України на підставі відповідного клопотання та матеріалів кримінального провадження, переданих з іноземної держави, що свідчать про підозру особи у вчиненні злочину. За цих умов слід пам'ятати положення ст. 17 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах [3], що держава інформує підозрювану особу про отримання клопотання про порушення кримінального переслідування для того, щоб така особа могла подати свої аргументи до прийняття цією державою рішення стосовно клопотання. За результатами розгляду клопотання приймається постанова про задоволення клопотання та перейняття кримінального провадження або постанова про відмову у його задоволенні [2, с. 1029].

Кримінальне провадження, що перейняте від компетентного органу іноземної держави, починається зі стадії досудового розслідування та здійснюється згідно з КПК України. Відомості, які містяться у матеріалах, отриманих до перейняття кримінального провадження відповідним органом іноземної держави на її території згідно з її законодавством, визнаються допустимими під час судового розгляду в Україні, якщо це не порушує засад кримінального провадження, передбачених Конституцією України та Кодексом, і вони не отримані з порушенням прав людини та основоположних свобод (ч. 1, 2 ст. 598 КПК України). Ініціатор звернення компетентного органу запитуючої держави обов'язково повідомляється про результати розгляду клопотання, остаточне рішення у кримінальному провадженні.

Облік кримінальних проваджень стосовно громадян України, що надійшли для проведення досудового розслідування від компетентних органів іноземних держав про кримінальні правопорушення, які вчинені на їх території, проводиться за місцем розташування органу, якому доручено проведення їх розслідування. У разі надходження таких кримінальних проваджень слідчим заносяться відомості до ЄРДР про прийняття кримінального провадження для проведення досудового розслідування, а також відомості про кримінальне правопорушення з відміткою «у кримінальному провадженні, що надійшло для проведення досудового розслідування з іноземних держав» та надається новий номер кримінального провадження. За всіма прийнятими рішеннями слідчі вносять інформацію до Реєстру про кримінальне провадження згідно з Положенням [5]. Зазначені кримінальні правопорушення та особи, які їх учинили, у формах звітності про кримінальні правопорушення на території України не враховуються, а обліковуються лише у звітності про роботу органів досудового розслідування. Кримінальні провадження про правопорушення, вчинені іноземними громадянами, знімаються з обліку при направленні органом досудового розслідування України до правоохоронного органу іноземної держави кримінального провадження для проведення досудового розслідування (пункти 3.3.3–3.3.6 Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань 2012 року) [5]. Ці положення слід враховувати у практичній діяльності, адже, як свідчать емпіричні дані¹, з даного питання вітчизняними органами досудового розслідування допускаються недоліки.

Ще одне проблемне питання стосується організації перекладу матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи), які передаються іноземними компетентними органами разом з відповідним клопотанням. Так, згідно зі ст. 18 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року, «за виключенням п. 2 цієї статті, переклад документів, що мають відношення до застосування Конвенції, не вимагається» [3].

Україною при підписанні Конвенції з цього приводу не було висловлено заяв та застережень [6], тому за умови співробітництва на підставі Європейської конвенції про перейняття кримінального провадження 1972 року клопотання про передання кримінального провадження до запитуваної держави (України) надсилається із засвідченим перекладом на українську мову, однак матеріали кримінального провадження, що додаються до клопотання, не перекладаються. У зв'язку з проблемами щодо залучення допомоги перекладачів переклад матеріалів кримінальних проваджень українською стороною нерідко затягується.

Зустрічаються випадки, коли у практичних підрозділах переклад матеріалів кримінального провадження, особливо об'ємних,

¹ За матеріалами Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України.

відкладається на невизначений термін, що негативно впливає на розслідування. Наприклад, у кримінальній справі № 12011019052680 встановлено, що 2007 року громадянин України З., який є засновником і директором компанії «Союз Злата Polska», «Союз Злата Energio», розташованих у Польщі, шахрайським шляхом заволодів майном компанії «Renault Credit Польща» та «Volkswagen Leasing Польща». Кримінальна справа № 1 Ds 1983/07, порушена компетентними органами Республіки Польща, була передана до компетентних органів України в порядку передачі кримінального провадження (кримінального переслідування, згідно зі ст. 485 КПК України 1960 року). Разом із дорученням про здійснення кримінального переслідування на 8 аркушах (перекладеним з польської мови на українську) до української сторони були передані матеріали кримінальної справи у 6 томах. Незважаючи на порушення кримінальної справи слідчим органом внутрішніх справ України за ознаками злочину, передбаченого ч. 4 ст. 190 КК України, відносно громадянина З., прокурор скасував постанову про порушення даної кримінальної справи як таку, що винесена без законних підстав, мотивуючи необхідністю перекладу всіх матеріалів кримінальної справи. Однак таке рішення прокурора було визнано неправомірним, адже згідно зі ст. 18 Європейської конвенції про перейняття кримінального провадження 1972 року переклад документів, що додаються до клопотання, не вимагається¹.

Отже, за умов співробітництва на підставі Європейської конвенції про перейняття кримінального провадження 1972 року клопотання про передання кримінального провадження до запитованої держави (України) надсилається із засвідченим перекладом на українську мову або іншу, визначену міжнародним договором, проте матеріали кримінального провадження, що додаються до клопотання, можуть не перекладатися. Переклад усіх матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи) з боку запитованої держави потребує часових та матеріальних витрат, однак зобов'язання перед міжнародним співтовариством, необхідність вирішення спільної справи – забезпечення боротьби зі злочинністю на міжнародному рівні вимагає дотримання вказаних вимог.

Враховуючи, що матеріали кримінального провадження, які передані від компетентних органів іноземної держави, є досить об'ємними, що за будь-яких умов потребує витрат часу, доцільно під час організації їх перекладу першочергово надавати перевагу документам, які сприяють побудові майбутнього плану розслідування, спрямовані на застосування невідкладних заходів, попередження злочинів. Так, для вирішення вказаних завдань слід використовувати можливості ст. 71 КПК України, що передбачає залучення спеціаліста

¹ За матеріалами контрольно-наглядового провадження Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України у кримінальній справі № 12011019052680.

для визначення обсягу перекладу матеріалів кримінального провадження з урахуванням їх доцільності. Безпосередньо переклад матеріалів здійснюється перекладачем.

Обов'язково повинна бути врахована ст. 17 Європейської конвенції про передачу кримінального провадження у кримінальних справах 1972 року: «якщо повноваження запитуваної держави ґрунтуються виключно на статті 2, ця держава інформує підозрювану особу про отримання клопотання про порушення кримінального переслідування, для того, щоб така особа могла подати свої аргументи до прийняття цієї державою рішення стосовно клопотання» [3].

Мова йде про те, що, здійснюючи перейняття кримінального провадження на підставі Європейської конвенції 1972 року, слід обов'язково інформувати особу, якої стосується відповідне перейняття, про надходження клопотання до української сторони. Так, від даної особи на вказаному етапі можна отримати пояснення щодо обставин злочину, наведеного у запиті, та її відношення до нього. Важливість отримання таких пояснень полягає в тому, що на попередньому етапі, до перекладу всіх матеріалів кримінального провадження, слідчий може отримати інформацію, яка буде спрямована на організацію належного розслідування: чи проживає особа, стосовно якої передається кримінальне провадження, за адресою, вказаною у клопотанні та матеріалах кримінального провадження; чи є дана особа громадянином України, чи має вона закордонний паспорт, у яких країнах перебувала та які візи були відкриті; чи є відповідні відмітки Державної прикордонної служби України та іноземних прикордонних відомств про перетин особою кордонів; з'ясувати інші дані, які будуть сприяти розслідуванню. Так, у деяких випадках можуть бути з'ясовані обставини, що свідчатимуть про неможливість виконання клопотання про перейняття кримінального провадження. Окремі з них можуть свідчити про непричетність даної особи до вчинення злочину (у цей час особа перебувала у лікувальному закладі запитуваної держави, у місцях позбавлення волі); про закінчення строків давності відповідальності за даний злочин та ін.

Слід підкреслити ще один аспект. У криміналістичних дослідженнях постійно наголошується на важливості прискіпливого вивчення особи злочинця під час розслідування. Вказана рекомендація є актуальною й щодо здійснення кримінального провадження у порядку перейняття. Так, вчинення іноземцем кримінального правопорушення обов'язково має передбачати з'ясування даних щодо вчинення ним інших правопорушень як на території України, так й іноземних держав. Як свідчить аналіз практичних даних, зустрічаються непоодинокі факти, коли затримані за вчинення злочину іноземці вже притягувалися за аналогічні злочини на території інших країн, однак у матеріалах кримінального провадження вказана інформація не перевірена. Незважаючи на те, що вчинення на території інших держав злочинів не впливає на кваліфікацію діяння на території України, воно має суттєве значення для дослідження особи

підозрюваного, його способу життя, відношення до вчиненого правопорушення і навіть визначатиме рішення щодо здійснення перейняття.

Отримуючи матеріали кримінального провадження у порядку перейняття, слідчі повинні звертати прискіпливу увагу на повноту зібраного матеріалу, який характеризує особу підозрюваного з країни його походження. Якщо існуватиме потреба з'ясувати додаткові дані щодо особи, її протиправної діяльності, інші обставини, які підлягають встановленню у кримінальному провадженні, слід у порядку ст. 551 КПК України направляти запит про надання міжнародної правової допомоги до іноземних країн з відповідним проханням¹.

Як уже зазначалося, вирішення питань про перейняття кримінального провадження здійснюється центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги або компетентним органом (ст. 595 КПК України). Під час досудового розслідування мова йде про Генеральну прокуратуру України та, за умови можливості безпосереднього порядку зносин, компетентні органи України, які за таких умов набувають повноважень уповноважених. Однак за загальним правилом, коли місце постійного проживання підозрюваного (обвинуваченого) на території України не відоме або у провадженні притягуються до відповідальності кілька підозрюваних (обвинувачених), які проживають на території різних адміністративно-територіальних одиниць України, вказане клопотання у будь-якому випадку слід передавати через Генеральну прокуратуру України.

Висновки. Перейняття кримінального провадження, видача особи (екстрадиція), міжнародна правова допомога є основними формами міжнародного співробітництва на досудовому розслідуванні, які в багатьох випадках взаємодоповнюють одна одну, спрямовані на вирішення важливого завдання – досягнення завдань кримінального провадження, боротьбу зі злочинністю як у межах держави, так і на міжнародному рівні. Вказане потребує прискіпливої уваги вчених і практиків, розробки необхідних практичних рекомендацій з метою успішного вирішення поставлених завдань.

Список використаних джерел: 1. Статистична інформація // Генеральна прокуратура України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104404#. 2. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Харків : Одиссей, 2013. – 1104 с. 3. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах : ETS № 073 від 15 трав. 1972 р. : набула чинності для України 29 груд. 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU72K03U.html. 4. Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження : наук.-практ. посіб. / [С. М. Блажівський, І. М. Козьяков, О. М. Толочко та ін.] ; за заг. ред. Л. О. Фролової. – Київ : Алерта, 2013. – 348 с. 5. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань : затв. наказом Ген. прокуратури України від 17 серп.

¹ За матеріалами Головного слідчого управління Міністерства внутрішніх справ України.

2012 р. № 69 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=178961. 6. Заяви та застереження держав-учасниць до Конвенції про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року // Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. – Київ : Фенікс, 2006. – С. 315–327.

Надійшла до редколегії 19.08.2015

Чорноус Ю. Н. Актуальные вопросы передачи уголовного производства

Рассмотрены вопросы передачи уголовного производства – важной формы международного сотрудничества (ст. 542, гл. 45 УПК Украины). Акцентировано внимание на общих положениях его реализации и особенностях, связанных с правовыми и организационными вопросами, переводом соответствующих материалов, сбором криминалистической информации.

Ключевые слова: уголовное производство, передача, международное сотрудничество, ходатайство.

Chornous Y. N. Current issues of criminal proceedings in order of takeover

The article deals with the criminal proceedings in the manner of takeover – an important form of international cooperation (Art. 542, Ch. 45 of the Criminal Procedural Code of Ukraine). The attention paid to the terms of its implementation and the features associated with legal and organizational issues, translation of relevant materials, gathering forensic information. There are two main situations that arise in the circumstances:

1) the person after the crime in Ukraine is abroad and does not seem Ukraine. In this case, the materials of the criminal proceedings transmitted to the competent authorities of the foreign state and the offender liable under the law of the State in which he is or was arrested. Materials sent to the competent authority of the requested State through the center (authorized) authority – Prosecutor General of Ukraine, or when the direct order of relations between the competent authorities – in authority;

2) the crime committed abroad, but the person is in the territory of Ukraine not be extradited to a foreign state. In this case the person liable under the law of Ukraine on the basis of the relevant application and the criminal proceedings transferred from a foreign state showing a person suspected of a crime. Criminal proceedings in the manner of takeover from foreign competent authority, beginning with pre-trial investigation and in accordance with the CPC of Ukraine. The information contained in the materials received organ of a foreign state in its territory in accordance with its law recognized admissible at trial in Ukraine, if it does not violate principles of the criminal proceedings stipulated by the Constitution of Ukraine and the Code, and they are not obtained in violation of human rights and Fundamental Freedoms (p. 1, 2 of Art. 598 of CPC of Ukraine). Proponent recouse competent authority of the requesting State informed of the outcome of the request, a decision in the criminal proceedings.

Keywords: criminal proceedings, takeover, international cooperation, request.

